

'De Morgenster' 15 april 2018

Viering van de H. Doop

Orde van dienst:

Intochtslied: Psalm 33, couplet 1 en 8

Drempelgebed

Zingen: 'Die ons voor het licht gemaakt hebt' [277]

Kyriegebed, besloten met het zingen van 301-c

Gloria: 'Alles wat adem heeft love de Here' [146c] *couplet 1*

Gesprek met de kinderen

Eerste schriftlezing: Genesis 4: 1-16

Zingen: 'Stem als een zee van mensen' [828]

Tweede schriftlezing: I Johannes 1: 1-7

Zingen: 'De oorsprong van leven en licht' [986]

Overweging

Doopgedachtenis

Wij zingen als geloofsbelijdenis 'Wij geloven één voor één' [LB nr. 344]

Doopgebed en doop

Wij zingen staande: 'Jouw leven staat aan het begin' [354]

Dankgebed, voorbeden, stil gebed en Onze Vader

Mededelingen en inzameling van gaven

Slotlied: 'God, schenk ons de kracht' [418]

Zending en zegen

Overweging

Afgelopen week werd de winnaar bekend gemaakt van de World Press Photo. Zes foto's waren genomineerd. De een nog schokkender dan de ander. Omgekomen Rohingya vluchtelingen. Een aanslag in Londen. Een Venezolaanse demonstrant die in brand staat. En zo nog drie meer.

Elk van die foto's vertelde een verhaal.

Waarschijnlijk hebt u ook gezien welke foto het was die won: dat was de foto van de demonstrant die brandde. Die foto vertelde het meest helder een verhaal.

Dit is de wereld van 2018 die wij vanmorgen hebben binnengebracht.

Dit is ook de wereld waarin Nova geboren is, op 17 september 2017.

De doop is in die wereld een teken dat wij allen door het water van de dood gaan, door het water van de foto's van de World Press Photo, en dat wij daar uit op mogen rijzen, dat we gedragen zijn door een belofte van nabijheid.

Het is een belofte van een God die zich kenbaar maakt als een stem in het gebeuren.

In het scheppingsverhaal over de tuin, waar de man en zijn vrouw mochten verkeren,

daar had de vraag geklonken toen de mens zich verborgen had: 'Adam, waar ben je?'

God neemt er geen genoegen mee dat de mens zich verbergt, Hij zoekt de mens, Hij wil met de mens in contact treden.

Nu, een hoofdstuk verder, klinkt er een tweede vraag: 'Kaïn, waar is je broeder?'

Die twee vragen staan niet los van elkaar.

Ze zijn ook terug te vinden in het dubbelgebod van de liefde: De Heer, je God, liefhebben met geheel je hart en geheel je verstand en al je kracht en de naaste als jezelf.

In ons leven, in het nieuwe leven van Nova, klinken die vragen.

Hoe gaan wij om met die vragen? Het liefst zouden wij die twee vragen van elkaar scheiden.

Dat de vraag naar onze relatie tot God en de vraag naar onze relatie tot de naaste twee geheel verschillende vragen zijn, en dat wij daarin keurig een boedelscheiding tussen kunnen aanbrengen.

Maar de geniale schrijver die ooit het verhaal van de tuin van Eden en het verhaal van Kain en Abel achter elkaar zette, die leert ons dat deze boedelscheiding waardoor wij ons leven comfortabel kunnen voortzetten niet mogelijk is. In elk geval niet gewenst, nee dat dat nu net de spanning is van het geloof: dat God en naaste met elkaar van doen hebben, ja dat God niet los verkrijgbaar is zonder de naaste.

Daar gaat het vanmorgen over.

Maar dat bij elkaar houden, dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan.

En dat weten de Bijbelschrijvers ook wel.

Het is niet gemakkelijk om je naaste, het is niet gemakkelijk om je broeder lief te hebben.

De ander is ook degene die storend aanwezig is.

De Bijbelschrijvers weten dat wel.

Wat verteld wordt is hoe het is, waar het op staat.

Maar wel met uitzicht, wel met hoop, wel met een belofte en wel met een opdracht.

Ook voor Kain, zelfs voor Kain, de moordenaar.

Dus ook voor ons, niemand uitgezonderd, is er hoop.

De persoon van Kain laat zien hoe moeilijk het is om als het er op aan komt ook voor de naaste te kiezen, ook voor de broer.

Maar hij had wel gekund.

Er is geen enkel lot waardoor de moord op Abel noodzakelijk was.

Zoals in Amos 5 vers 15 staat: 'Haat het kwade en heb het goede lief'.

Bij deze profetische stem is er geen sprake van dat wij 'onbekwaam tot enig goed' zouden zijn.

Ook Kain in ons verhaal had wel degelijk een keuze.

Hij stond op een tweesprong, en er was geen enkele natuurwet waardoor hij gedwongen was om te kiezen voor de dood.

Ook de mens na Eden kan wel degelijk goed doen.

Dat is de hele vooronderstelling van deze geschiedenis van twee broers, en dat maakt het verhaal in zekere zin tot een tijdloze parabel van menselijke mogelijkheden.

Er zal geen moment komen in de geschiedenis van de mensheid waarin dit verhaal geen betekenis meer zal hebben.

Dat is voorbehouden aan de komst van Gods koninkrijk.

Maar God maakt het ons niet gemakkelijk in dit verhaal.

Deze God is er één die de dingen op scherp zet.

In de eerste scènes van het verhaal lijkt het wel of er een toneel wordt klaargezet waarop het moeilijk anders kan dan dat de dingen mis zullen gaan.

Het begint al met de naam die de twee zoons van Eva gegeven worden.
Kain krijgt een prachtnaam!
Zijn naam betekent zoveel als 'verworvene'.
Als de eerstgeborene is hij welkom, meer dan welkom!
Die arme Abel die als tweede komt moet het met veel minder doen.
Zijn naam betekent 'ijlheid'. 'Leegte'.
Nou, dat is een leuke manier om ter wereld te komen...
Je oudere broer is met gejuich ontvangen. Hij is welkom, en hoe. Hij mag er zijn.
En jij mag het dan doen met een naam die lijkt te suggereren die je er net zo goed niet zou kunnen zijn.
Ben je wel gewenst? Word je wel gezien?
Wij kennen de naam 'Abel' ook uit een beroemd gedeelte uit het boek Prediker: 'Ijdelheid der ijdelheden, alles is ijdelheid'. daar staat precies hetzelfde woord.

Kain wordt akkerbouwer, Abel ontfermt zich over het wolvee.
Het gaat hun beiden goed.
Kain kan oogsten.
En Abels kuddes brengen jongvee voort.
Ja, ook buiten de tuin van Eden valt een bestaan op te bouwen.
Het gaat weliswaar niet als vanzelf, maar het kan wel.
Beide broers kunnen dankbaar zijn, en dat willen ze beiden uiten, met een offer.

Waar Adam en Eva in de naamgeving van hun jongens hadden laten zien dat zij allereerst oog hadden voor Kain, de eerstgeborene, laat God een andere keus zien.
Hij ziet het offer van Abel wel, maar het offer van Kain ziet hij niet.
Er wordt geen uitleg bij gegeven, het staat er gewoon.
Het is onbegrijpelijk, het is vragen om problemen.
En misschien is dat inderdaad wel precies wat mogelijk als enige reden voor die merkwaardige keus gegeven kan worden: dat zo Kain de kans krijgt om wel of niet een broeder voor Abel te zijn.

De commentaren hebben het hier moeilijk.
Het verhaal wekt de indruk dat God als het ware medeplichtig is aan wat hier gebeurt.
Want dat is toch vragen om problemen? – dat je het ene offer wel ziet en het andere niet?
Dan ligt de weg open naar jaloezie, en mogelijk naar erger.
Een ieder die zich voor kan stellen dat je twee kinderen hebt die weet dat dit vragen om problemen is.
Onze kerkvader Calvijn redde zich hieruit door een uiterst negatief beeld van Kain te schetsen. Zo gaf hij een verklaring te geven van het feit dat God het offer van Abel wel en dat van Kain niet zag.
Maar dat staat er allemaal niet, en is inlegkunde.
Dat maakt de tekst dan wel moeilijker.
Wie durft er in zee te gaan met een God die zo willekeurig lijkt?

En het gaat ook mis.

Er staat dat Kains blik donker werd. Letterlijk staat er dat zijn 'aangezichtsblikken vielen'. Dat is precies het omgekeerde van wat er staat in de zegen die we aan het eind van elke dienst meekrijgen. Daar staat dat God 'zijn aangezicht verheft'.

Precies het omgekeerde! De blik omlaag, of de blik omhoog.

Kain is dus jaloers.

Maar die jaloezie hoeft niet noodzakelijkerwijs tot een ramp te leiden.

Nee, integendeel, nu pas blijkt, nu het spannend, wordt, nu er een situatie is die wij zelf herkennen, een situatie die wij misschien dagelijks meemaken, dat er een keus is, een essentiële keus:

'Handel je goed, dan kun je toch iedereen recht in de ogen kijken? Handel je slecht, dan ligt de zonde op de loer, begerig om jou in haar greep te krijgen; maar jij moet sterker zijn dan zij.'

De blik van Kain ging omlaag.

Maar als hij kiest voor het goede en ook ruimte geeft aan Abel, dan kan zijn blik van beneden naar recht naar voren gaan. Dan kan hij iedereen recht in de ogen kijken.

Maar kiest hij voor het kwade, dan ligt als het ware de zonde als een roofdier op de loer.

Maar Kain moet sterker zijn. Dat kan hij dus wel degelijk...!

En dan staat het kort beschreven, zonder enige opsmuk:

'Laten we het veld in gaan'.

'Hij viel zijn broer aan en sloeg hem dood'.

[...]

De oergeschiedenis van Genesis is nog maar een paar hoofdstukken oud en nu al geschiedt de eerste moord.

Amper is de mens verdreven uit de tuin van Eden en de wereld van de foto's van World Press Photo is daar.

Ook in die wereld zoekt God de mens.

Met een vraag die niet gemakkelijk is: 'Kain, waar is Abel, je broer?'

'Dat weet ik niet', zegt Kain, ben ik mijn broeders hoeder?'

Misschien vinden sommigen dit een onzinnige vraag.

God heeft toch gezien wat er gebeurd is?

Hij weet toch dat Abel daar ligt op de aarde, de bloedrode aarde, en dat die aarde nu verontreinigd is door het eerste mensenbloed dat nodeloos gevloeid heeft?

Maar God wil het uit Kains eigen mond horen.

Kain die niet thuis geeft.

Dolend en dwalend moet hij voortaan over de aarde gaan. De aarde zal niets meer opbrengen. Het leven wordt zwaar, amper te dragen.

'Die straf is te zwaar', protesteert Kain.

Maar dat staat er niet. Er staat: 'te groot is mijn misdaad om te dragen'.

Kain beseft opeens de zwaarte van zijn daad.

Hij vreest dat hij nu vogelvrij is.

Iedereen die hem tegenkomt zal hem, de moordenaar, willen doden.

En dan komt er iets dat voor ons die graag duidelijkheid willen hebben moeilijk te verteren is.

Wij willen de dingen graag netjes kunnen scheiden, goed van kwaad, en goede van kwade mensen.

Wij willen ook dat God dat alles netjes scheidt.

Maar nu blijkt God niet een een-voudige maar een tweevoudige partijdigheid heeft.

God ontfermt zich ook over Kain, over de moordenaar.

Hij biedt hem zijn bescherming aan.

Met een teken waarvan niemand weet wat precies bedoeld wordt, maar waarvan duidelijk is dat het een tweevoudige betekenis heeft.

Het kainsteken is enerzijds een teken van schuld. Maar het is niet alleen dat. Het is ook een teken van genade en bescherming. Niemand die hem tegenkomt mag hem doodslaan.

Zo wordt al direct een rem gezet op de bloedwraak.

En Kain gaat dolen en dwalen, en met moeite zijn akkers bewerken. Maar hij leeft. Ook hij.

Tot slot: aan het begin zei ik: wij willen de vraag naar God en de vraag naar de naaste, naar de broeder en de zuster, graag van elkaar gescheiden houden.

Dan worden de dingen te dragen.

Dit verhaal laat ons zien dat dat niet kan. Dat dat niet de bedoeling is.

Dit verhaal zegt: nee, het vinden van God en het vinden van de naaste komen samen, kunnen niet van elkaar gescheiden worden.

Kain moet ontdekken dat in het moeilijke samenleven met de naaste God zelf aan het licht komt.

Om met de lezing uit de brief van Johannes te spreken: waar Kain dat gaat leren, en er naar gaat handelen, daar gaat hij zijn weg in het licht.

Om met een lied te spreken dat wij eerder zongen: *wij zijn voor het licht gemaakt*.

Dat geldt voor elk mens op aarde, geen een uitgezonderd.

Het mag ook gelden voor Nova, die straks het teken van de doop mag ontvangen.

AMEN

Erik van Halsema

Gebruikte literatuur:

- Walter Brueggemann, Genesis [Serie: Interpretation]

- Passages uit 'De Eerste Dag' van Rochus Zuurmond en Henk Schoon

In mijn preek heb ik veel gebruikt van het commentaar van Walter Brueggemann, één van de meest interessante Oud-Testamentici van de laatste jaren. Brueggemann stelt in zijn commentaar allerlei lastige vragen bij de tekst. Ik heb er voor gekozen deze lastige vragen te laten klinken. Dat kan de gemeente heus wel aan.